

Sygn. akt II UK 25/07

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 sierpnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z wniosku J. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o objęcie pracowniczym ubezpieczeniem społecznym,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 8 sierpnia 2007 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 3 sierpnia 2006 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, odmówił objęcia J. K. ubezpieczeniem społecznym od dnia 17 maja 2002 r., stwierdzając, że jego umowa o pracę ze spółką G. została zawarta dla pozorów (art. 83 k.c.) i tylko w celu uzyskania świadczenia z ubezpieczenia chorobowego w znacznej wysokości, oraz że z tych przyczyn jest ona także nieważna na podstawie art. 58 k.c.

Decyzja organu ubezpieczeń społecznych została zmieniona wyrokiem Sądu Okręgowego, Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 16 września 2004 r., orzekającym o objęciu J. K. pracowniczym ubezpieczeniem społecznym w okresie od dnia 17 maja do dnia 22 lipca 2002 r., po ustaleniu, że praca była rzeczywiście świadczona. Skarżący już wcześniej pracował w G. na podstawie dwukrotnie zawieranych umów o pracę, a w spornym okresie, w związku z pogorszeniem koniunktury, miał zająć się nową działalnością jako pracownik spółki zatrudniony na czas nieokreślony na stanowisku prezesa zarządu z wynagrodzeniem 14.000 zł miesięcznie. W ramach umowy o pracę zawartej od 17 maja 2002 r. ubezpieczony opracował plan przesyłania informacji za pomocą internetu i telefonii komórkowej, zawarł umowy z podwykonawcami, a efektem tej pracy był sprawnie działający system, dający spółce wyższy zysk. W okresie od dnia 27 maja 2002 r. do stycznia 2003 r. ubezpieczony wykazał zaświadczeniem lekarskim czasową niezdolność do pracy. Pod jego nieobecność nowy system działał z pomocą podwykonawców i spółka nie zatrudniła innego pracownika. Po realizacji projektu, od dnia 1 kwietnia 2003 r. nawiązano nową umowę o pracę w zmniejszonym wymiarze 1/5 etatu z wynagrodzeniem 3.000 zł miesięcznie.

W ocenie Sądu, podjęcie i wykonywanie pracy wykluczało pozorność zawartej umowy, jednak Sąd pierwszej instancji zakwestionował zatrudnienie z tak wysokim wynagrodzeniem już po wprowadzeniu systemu, jak też zawarcie umowy o pracę na czas nieokreślony, gdy zadanie miało charakter czasowy. Ostatecznie więc stwierdził istnienie obowiązku ubezpieczenia tylko w okresie od dnia 17 maja do dnia 22 lipca 2002 r.

Apelację organu ubezpieczeń społecznych Sąd Apelacyjny, Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych uwzględnił wyrokiem z dnia 3 sierpnia 2006 r. w ten sposób, że zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie.

Rozróżniając nieważność umowy z powodu jej pozorności od nieważności ze względu na obejście prawa, Sąd drugiej instancji uznał za możliwe jednocześnie kwalifikowanie umowy jako nieważnej z obu wyżej wymienionych przyczyn i podkreślił, że ocena istnienia stosunku pracy wymaga istnienia „akceptowalnej jego causa (przyczyny)”. W tym zakresie uzupełnił ustalenia poczynione przez Sąd Okręgowy stwierdzając, że ubezpieczony zmierzał do zawarcia pozornej umowy o pracę, aby zapewnić sobie świadczenia z ubezpieczenia chorobowego w związku z planowaną operacją, których nie miał z tytułu prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. Stwierdził również, że spółka nie zatrudniała wcześniej pracowników, jak też nie istniała potrzeba zatrudnienia na podstawie umowy o pracę ubezpieczonego, który był prezesem zarządu spółki i z tego tytułu powinien działać na jej rzecz, zgodnie z umową spółki i prawem handlowym. Za przesądzające uznał jednak stwierdzenie, że nawiązanie stosunku pracy przez członka zarządu spółki kapitałowej nie oznacza – nawet wówczas, gdy praca jest wykonywana – nawiązania stosunku pracy, gdyż nie ma domniemania takiego zatrudnienia. Rozwiązanie umowy o pracę i ustalenie nowego wymiaru czasu pracy i wynagrodzenia po ustaniu niezdolności do pracy utwierdziło Sąd drugiej instancji w przekonaniu o pozorności omawianej umowy.

Skarga kasacyjna ubezpieczonego, obejmująca wyrok Sądu Apelacyjnego w całości i zawierająca wniosek o jego uchylenie i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 83 § 1 k.c., pomijającą przy ocenie pozorności umowy braku zgodnego zamiaru obydwu stron. W ramach tej podstawy skarżący wskazał także na naruszenie art. 201 § 1 k.s.h. w związku z art. 22 § 1 k.p., art. 208 § 2 k.s.h. w związku z art. 22 § 1 k.p. przez błędną ich wykładnię oraz niezastosowanie art. 353¹ k.c. w związku z art. 22 § 1 k.p. przez przyjęcie nieistnienia domniemania zatrudnienia pracowniczego prezesa zarządu spółki z o.o. i odmówienie mu możliwości umówienia się co do prowadzenia spraw spółki w ramach umowy o pracę. Skarżący wskazał na niekwestionowane ustalenie, że

powód podpisał ze spółką umowę mającą wszystkie cechy umowy o pracę, oraz że wykonywał na jej podstawie pracę na rzecz spółki. Dla poparcia twierdzenia o powstaniu z tego tytułu obowiązku ubezpieczenia społecznego powołał się na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 14 marca 2001 r., II UKN 258/00 (OSNP 2002 nr 21, poz. 50), zgodnie z którym nie można przyjąć pozorności oświadczeń woli o zawarciu umowy o pracę, gdy pracownik podjął pracę i ją wykonywał, a pracodawca świadczenie to przyjmował. W takim przypadku – zdaniem skarżącego – należy przyjąć, że zamiarem stron było wykonywanie pracy, a więc strony zmierzały do wywołania skutków właściwych umowie o pracę. Skarżący podniósł także, że za dopuszczalnością zatrudniania członków zarządu spółek kapitałowych na podstawie umów o pracę przemawia zasada swobody umów (art. 353¹ k.c.).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uzyskanie objęcia ubezpieczeniem społecznym i prawa do świadczeń z tego ubezpieczenia jest legalną podstawą zawierania umów o pracę, a nawet może być głównym motywem nawiązania stosunku pracy (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2005 r., II UK 320/04, OSNP 2006, nr 7 – 8, poz. 122 i z dnia 28 kwietnia 2005 r., I UK 236/04, OSNP 2006 nr 1 – 2, poz. 28). Zawierając umowę o pracę, strony kierują się różnymi motywami indywidualnymi, które należy odróżnić od *causae* czynności prawnej (typowego celu czynności prawnej), przede wszystkim jednak należy pamiętać, że choć według art. 11 k.p., dla nawiązania stosunku pracy niezbędnymi, a według art. 26 k.p. – wystarczającymi dla zawarcia umowy o pracę są zgodne oświadczenia woli pracodawcy i pracownika, to w wyniku tej tylko czynności prawnej nie jest możliwe objęcie ubezpieczeniem i nabycie prawa do świadczeń z ubezpieczenia. Stąd też nieważność umowy o pracę nie ma znaczenia prawnego w stosunkach ubezpieczenia społecznego, gdyż w tych stosunkach prawną doniosłość ma dokonanie zgłoszenia do ubezpieczenia pracowniczego osoby, która może być uznana za podmiot tego ubezpieczenia dlatego, że świadczy pracę i przez to przypisuje się jej cechy "zatrudnionego pracownika" (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 1996 r., II UKN 32/96,

OSNAPUS 1997 nr 15, poz. 275, z dnia 16 marca 1999 r., II UKN 512/98, OSNAPUS 2000, nr 9, poz. 368, z dnia 14 marca 2001 r., II UKN 258/00, OSNAPUS 2002 nr 21, poz. 527, z dnia 28 lutego 2001 r., II UKN 244/00, OSNAPUS 2002 nr 20, poz. 496 oraz z dnia 25 stycznia 2005 r., II UK 141/04, OSNP 2005 nr 15, poz. 235 i z dnia 5 października 2005 r., I UK 32/05, OSNP 2006 nr 15-16, poz. 249). Trzeba podkreślić, że jednocześnie przystąpienie do ubezpieczenia i opłacanie składki przez podmiot nienoszący cech "zatrudnionego pracownika" nie stanowi przesłanki objęcia - z mocy ustawy - ubezpieczeniem społecznym i „stania się” jego podmiotem (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1990 r., II UR 9/90, OSP 1991 z. 7-8, poz. 172, z dnia 23 września 1998 r., II UKN 229/98, OSNAPUS 1999 nr 7, poz. 627, z dnia 25 stycznia 2005 r., II UK 141/04, OSNP z 2005 r., nr 15, poz. 235).

W konsekwencji, skutku objętego rzeczywistym zamiarem stron (objęcia ubezpieczeniem) nie wywołuje zawarcie umowy o pracę, której strony stwarzają pozór realizacji przez ubezpieczonego czynności odpowiadających treści art. 22 k.p., czyli wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem, za wynagrodzeniem (por. art. 83 § 1 k.c.). Z obowiązku pracodawcy, polegającego na zgłoszeniu do ubezpieczenia społecznego pracowników "zatrudnionych", należy wysnuć wniosek, że bycie podmiotem ubezpieczenia związane jest wyłącznie z realizacją podstawowego dla stosunków tego ubezpieczenia warunku pozostawania w zatrudnieniu, czyli "wykonywania pracy w ramach stosunku pracy". W świetle tego nie jest istotne, czy strony zawierające umowę o pracę miały zamiar wzajemnego zobowiązania się – przez pracownika do świadczenia pracy, a przez pracodawcę do dania mu pracy i wynagrodzenia za nią – lecz czy taki zamiar stron został w rzeczywistości zrealizowany (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 1996 r., II UKN 32/96, OSNAPUS 1997 nr 15, poz. 275, z dnia 21 kwietnia 1998 r., II UKN 2/98, OSNAPUS 1999 nr 7, poz. 251, z dnia 17 marca 1998 r., II UKN 568/97, OSNAPUS 1999 nr 5, poz. 187, z dnia 11 września 1998 r., II UKN 199/98, OSNAPUS 1999 nr 18, poz. 591, z dnia 21 stycznia 1999 r., I PKN 541/989, OSNAPUS 2000 nr 5, poz. 180, z dnia 16 marca 1999 r., II UKN 512/98, OSNAPUS 2000 nr 9, poz. 368).

Z tego punktu widzenia trafnie w skardze kasacyjnej podniesiono, że zgodnym zamiarem stron było zawarcie umowy o pracę i taka umowa łączyła ubezpieczonego ze spółką G. w czasie, gdy został przez nią zgłoszony do ubezpieczenia społecznego. Co do tego jednak, czy ta umowa była realizowana, Sąd drugiej instancji nie mógł odnieść się bez stosownych ustaleń. Gołosłowne było jego stwierdzenie, że nie istniała potrzeba zatrudnienia na podstawie umowy o pracę ubezpieczonego, który był prezesem zarządu spółki i z tego tytułu powinien działać na jej rzecz, zgodnie z umową spółki i prawem handlowym.

Pozycja członka zarządu spółki prawa handlowego w kontekście sprawowania przez niego tej funkcji była przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego (por. uchwałę z dnia 4 października 1994 r., I PZP 42/94, OSNAPiUS 1994 nr 11, poz. 174 oraz wyroki z dnia 17 maja 1995 r., I PRN 14/95, OSNAPiUS 1995 nr 21, poz. 263 i z dnia 14 lutego 2001 r., I PKN 258/00, OSNAPiUS 2002 nr 23, poz. 565, z dnia 7 stycznia 2000 r., I PKN 404/99, OSNAPiUS 2001 nr 10, poz. 347 i z dnia 28 lipca 1999 r., I PKN 171/99, OSNAPiUS 2000 nr 21, poz. 785). Wynika z nich teza, że obowiązek wykonywania czynności związanych z prowadzeniem spraw spółki dotyczący członka spółki z ograniczoną odpowiedzialnością może wynikać bezpośrednio z art. 201 § 1 k.s.h., lecz pozycja członka zarządu spółki, który nie jest jej współnikiem, może być także ukształtowana – stosownie do łączących się z tą funkcją kompetencji, uprawnień i obowiązków przewidzianych albo w umowie spółki albo w umowie stron, zgodnie z zasadą wolności umów – na podstawie umowy zlecenia (za wynagrodzeniem lub bez wynagrodzenia – art. 735 § 1 k.c.), innej umowy o świadczenie usług, umowy o pracę lub stosunku pracy z powołania. Ocena, czy stosunek prawny łączący członka zarządu ze spółką ogranicza się wyłącznie do więzi ukształtowanej przez przepisy prawa handlowego, czy obok elementów wynikających z tych przepisów zawiera również cechy charakterystyczne dla innego stosunku prawnego, wynikać musi z analizy składanych przez strony oświadczeń woli i działań podejmowanych w ich wyniku.

Mimo więc zawarcia przez ubezpieczonego umowy o pracę, do objęcia pracowniczym ubezpieczeniem społecznym nie mogłoby dojść wówczas, gdyby zgłoszenie do tego ubezpieczenia dotyczyło osoby, która w rzeczywistości nie

świadczyła pracy, lecz wykonywała zatrudnienie w sposób odpowiadający postanowieniom innej umowy, niż umowa o pracę (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2006 r., III UK 32/06, OSNP 2006 nr 15 – 16, poz. 249 oraz dotychczas niepublikowane wyroki z dnia 10 lutego 2006 r., I UK 186/05, z dnia 29 stycznia 2007 r., II UK 112/06 oraz z dnia 14 września 2006 r., II UK 2/06).

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).